

6.1.1

LES TRANSFORMACIONS DELS MASOS I LES CASES DE PAGÈS EN ELS ENTORNS URBANS. FIGUERES COM A EXEMPLE

ANNA ALBÓ RIERA

Arquitecta

anna.albo@coac.net

Resum

Quan pensem en un mas pensem en un edifici aïllat en un entorn rural. En un edifici que constitueix el centre de la configuració espacial que es crea al seu voltant i que està constituïda pels espais lliures, les construccions auxiliars, la vegetació, els camins d'accés o la situació topogràfica.

La transformació del territori, per processos de creixement de les ciutats, d'implantació de noves àrees industrials o d'infraestructures, produeix canvis en els models territorials i afecta els masos que es troben en aquests entorns transformats.

En aquestes situacions, la lògica de la ciutat, de la zona industrial o de la infraestructura s'imposa a la lògica del mas i el seu territori, convertit en l'element feble, malgrat l'interès patrimonial que pot tenir.

En aquesta comunicació volem analitzar quines respostes urbanístiques s'han donat a aquest conflicte, mirant de descobrir quines són millors o pitjors i d'aportar alternatives que permetin preservar el patrimoni i el seu significat.

Per això, analitzarem alguns casos representatius de les comarques gironines —els que l'autora coneix més bé. Què ha passat amb els masos propers a les principals

ciutats quan el creixement urbà els ha absorbit? Com han afectat als masos les noves zones industrials i les noves infraestructures?

Paraules clau

masia, urbanisme, territori, transformació territorial, entorn urbà.

Resumen

Cuando pensamos en un maso pensamos en un edificio aislado en un entorno rural. En un edificio que constituye el centro de la configuración espacial que se crea a su alrededor y que está formada por los espacios libres, las construcciones auxiliares, la vegetación, los caminos de acceso o la situación topográfica.

La transformación del territorio, por procesos de crecimiento de las ciudades, de implantación de nuevas áreas industriales o de infraestructuras, produce cambios en los patrones territoriales y afecta los masos que se encuentran en estos entornos transformados.

En estas situaciones, la lógica de la ciudad, de la zona industrial o de la infraestructura se impone a la lógica del maso y su territorio, convertido en el elemento débil, a pesar del interés patrimonial que pueda tener.

En esta comunicación se quiere analizar qué respuestas urbanísticas se han dado a este conflicto, intentado descubrir cuáles son mejores o peores y aportando alternativas que permitan preservar el patrimonio y su significado.

Para eso se analizarán algunos casos representativos de las comarcas gerundenses —los que la autora conoce mejor. ¿Qué ha ocurrido con los masos cercanos a las principales ciudades cuando el crecimiento urbano los ha absorbido? ¿Cómo han afectado a los masos las nuevas zonas industriales y las nuevas infraestructuras?

Palabras clave

masía, urbanismo, territorio, transformación territorial, entorno urbano.

Abstract.

When we think about a farmhouse we are thinking about an isolated building in a rural environment. About a building that is the core of a spatial configuration formed around it, that is constituted by open areas, subsidiary buildings, vegetation, pathways and the topographical situation.

Regional transformation by urban growing and new industrial areas or infrastructure implantations produces changes on territorial patterns that affects farmhouses situated in this transformed environments.

In this situations, urban logic, industrial area logic or infrastructure logic impose themselves over farmhouse and its surroundings logic, turned into the weak element despite its heritage value.

The aim of this paper is to analyze which planning answers have been given to this conflict, discovering which ones are better or worse and so proposing alternatives that will allow to preserve the heritage and its meaning.

To do this, there will be analyzed some representative cases from Girona area —that is the best known by the author—. What happened to farmhouses situated near towns when urban growing has absorbed them? How farmhouses have been affected by new industrial areas and new infrastructures?

1. Introducció

El 9 de maig de 2014 el diari *El Punt Avui* explicava la notícia que a Sant Jaume de Llierca (la Garrotxa) s'enderrocava una casa de pagès, el Casals o Can Coma de Dalt, situada en un indret classificat com a sòl urbanitzable i destinat a usos industrials. És a dir, situada en un polígon industrial que estava a punt de ser urbanitzat en execució del corresponent planejament urbanístic. El mas ja feia temps que havia passat a propietat municipal. Tanmateix, encara hi vivia una persona que en feia ús sense cap contracte de lloguer. Abans ja hi vivia com a masovera. Des que el mas havia passat a l'Ajuntament, havia interposat un seguit de recursos, entre els quals un al Departament de Cultura en què al·legava que el mas tenia interès com a patrimoni cultural. La setmana següent, el mas va ser enderrocat.

Sant Jaume de Llierca és un poble situat entre el riu Fluvià i les carreteres N-260 i A-26, entre Olot i Besalú, a tocar de les muntanyes de l'Alta Garrotxa. Es troba en un dels petits plans que permetien aprofitaments agrícoles en aquesta zona de la Garrotxa i que en els darrers anys hom ha decidit que són el millor lloc per als polígons industrials de la comarca. Com que encara queden polígons per urbanitzar, encara queden diverses masies en aquest indret, que —cal recordar-ho— és una porta a l'espai natural de l'Alta Garrotxa.

Les Normes subsidiàries de planejament, NS, (DOGC 04.05.2001) classificaven els terrenys on es trobava Can Coma de Dalt com a sòl apte per urbanitzar, SAU 4 Industrial Can Coma. El corresponent Pla parcial urbanístic (DOGC 02.06.2009; modificació DOGC 30.05.2013) qualifica la casa en el sistema d'espais lliures. La major part de la casa està inclosa en les zones d'afectació de les carreteres N-260 i A-26. S'ha optat per situar les reserves d'equipaments en terrenys més propers al poble. Les NS estableixen un llistat de 34 masies per preservar (art. 147) que no inclou Can Coma de Dalt i en què la numeració deixa veure que en algun moment s'han suprimit set elements. També preveuen que es redactarà el Pla especial de protecció del patrimoni (art. 151), que encara no s'ha aprovat. Mentrestant, s'estableix un precatàleg en què només s'inclou una masia. D'altra banda, preveuen la re-

dacció del Pla especial dels entorns de l'autovia N-260 (art. 149), encara no aprovat, amb l'objectiu de "l'arranjament de 50 m banda i banda de l'autovia N-260" per "ordenar els usos i formalitzar un espai de passeig amb recorreguts paisatgístics que a més de facilitar el desplaçament per mitjans diferents del rodat esdevingui l'autèntica façana del municipi". A l'últim, el Pla especial urbanístic del catàleg de masies i cases rurals (DOGC 21.12.2009) només inclou les masies i cases rurals situades en sòl no urbanitzable (33 elements). Actualment, des de principis de 2014, s'està redactant un POUM.

Durant el mes de juliol de 2014 es van posar a exposició pública el Pla parcial i el Projecte d'urbanització d'un altre polígon industrial a Pont de Molins (Alt Empordà) que també incloïa una masia, Can Ferriol. Es tractava d'una masia situada a tocar de la carretera N-2, habitada per la propietària. Aquest cop, el Pla parcial preveia destinar com a zona verda una franja a tocar de la carretera que incloïa el mas, el qual es qualificava d'equipament. La propietària també n'havia de marxar, tot i que en aquest cas hi havia acord amb l'Ajuntament. Aquest Pla, a hores d'ara, continua la tramitació.

Pont de Molins és un poble al nord de Figueres, situat a tocar de la carretera N-2, i l'autopista AP-7, a l'est, i un viaducte del tren d'alta velocitat, a l'oest. El riu Muga travessa el poble d'oest a est. Hi ha previstos diversos polígons industrials a tocar de l'N-2 i l'AP-7 així com una nova traça per a la futura A-2.

Són dos exemples recents del que passa amb les masies a causa del creixement de les àrees urbanitzades, siguin creixements residencials, polígons industrials o bé infraestructures.

Aquests fets, junt amb imatges enregistrades a la memòria d'antigues masies mal col·locades en un entorn urbà que no hi tenia res a veure, m'han portat a plantejar la present penència.

2. Objectiu i abast de l'estudi

Els exemples exposats a la introducció fan palès que la transformació del territori, per processos de creixement de les ciutats, d'implantació de noves àrees industrials o d'infraestructures, produeix canvis en els models territorials i afecta les masies que es troben en aquests entorns. En aquestes situacions, la lògica de la ciutat, de la zona industrial o de la infraestructura s'imposa a la lògica de la masia i el seu territori, convertida en l'element feble, malgrat l'interès patrimonial que pot tenir.

L'objectiu d'aquesta comunicació és analitzar quines respostes urbanístiques s'han donat a aquest conflicte —des de canvis d'usos a enderrocs— mirant de descobrir quines són millors o pitjors i d'aportar alternatives que permetin preservar el patrimoni i el seu significat.

Per això, la primera idea era analitzar casos representatius de les comarques gironines, els més propers i coneguts per l'autora, i així respondre les següents preguntes: Què ha passat amb les masies properes a les principals ciutats quan el creixement urbà les ha absorbit? Com han afectat a les masies les noves zones industrials i les noves infraestructures?

A les comarques gironines trobem ciutats mitjanes com Girona, Figueres i Olot que en els darrers cinquanta anys han tingut creixements considerables, en paral·lel a les importants transformacions socioeconòmiques que han modificat en gran manera l'activitat agroromadera. Al mateix temps, hi ha ciutats que no han crescut tant, com la Bisbal. També hi trobem ciutats com Roses, Palafrugell o l'Escala, a la zona de costa, que han viscut l'impacte del creixement lligat al turisme. Al costat de les principals àrees urbanes i les vies de comunicació, han sorgit importants àrees industrials i logístiques, que també han ocupat el sòl de municipis veïns a les ciutats que han actuat de pol d'atracció. És el cas de Figueres al llarg de l'N-2, que ha afectat els municipis veïns Santa Llogaia, Vilamalla, el Far d'Empordà, Llers o Pont de Molins. És el cas d'Olot, que ha distribuït els polígons industrials en diversos pobles de la comarca, resseguint l'A-26. Han acabat sorgint una mena d'àrees urbanes regionals, una zona metropolitana a petita escala que ha fet necessari retornar a una ordenació regional del territori i no només local. Per acabar, hi ha hagut un enorme desenvolupament de les infraestructures, rondes i variants de circumval·lació: l'autovia A2, que substitueix l'N-2, l'ampliació de l'autopista AP-7, l'autovia A26 que substitueix l'N-260 i el tren d'alta velocitat. Sense oblidar la línia de molta alta tensió, MAT, i altres elements menys visibles com els gasoductes. Algunes masies s'han conservat, l'edifici i l'activitat, dins de les ciutats que les han envoltat. D'altres s'han convertit en restaurants, cases de turisme rural o segones residències i han patit restauracions més o menys encertades. Algunes han quedat engolides per un entorn que no les ha respectat i, a l'últim, d'altres han estat enderrocades.

Aquesta és una recerca que comença des de zero en ocasió d'aquest Congrés del Món de la Masia. I el temps disponible ha fet que el que aquí presentem sigui només l'inici d'aquesta recerca. Hem hagut de condensar l'àmbit d'anàlisi i hem triat la zona urbana de Figueres com a exemple. Hi hem inclòs, a més de Figueres, els pobles de Llers, Pont de Molins, Vila-sacra, el Far d'Empordà, Vilamalla, Santa Llogaia d'Àlguema i Vilafant, que són els més afectats per les transformacions urbanitzadores. Hi trobem creixement urbà, formació d'una àrea urbana, desplegament de nombrosos polígons industrials i la inclusió al corredor d'infraestructures més important de la Península, el punt en què conflueixen el corredor nord-sud amb el corredor oest-est, amb algunes infraestructures ja cons-

truïdes i d'altres encara no, totes molt polèmiques. A més de condensar l'àmbit, també hem reduït l'abast del treball. Es tracta d'una primera fase, l'anàlisi de la situació actual, urbanística, d'usos i d'implantació en el territori dels masos de Figueres i el seu entorn.

3. Metodologia

Hem partit de la documentació disponible al Registre de Planejament Urbanístic de Catalunya, de la documentació del seu web. És a dir, del planejament urbanístic. Al costat d'aquesta font documental principal, s'han consultat també altres documents urbanístics encara en tràmit al web de l'Ajuntament de Figueres i dels altres municipis analitzats, així com a Figueres d'ordenació territorial al web del Departament de Territori i Sostenibilitat i al web de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura. D'aquesta manera hem obtingut la informació territorial i urbanística i de protecció dels béns culturals que després hem analitzat.

Al costat d'això, hem fet un treball de camp de comprovació de l'estat actual de les masies que estudiem, que ens ha permès fer una anàlisi de l'estat actual.

4. Anàlisi del cas estudiat. Figueres i la seva àrea urbana

4.1. Context territorial i històric

Figueres és una ciutat d'uns 45.000 habitants situada a la zona límit entre la plana al·luvial empordanesa, cap a llevant, i una zona conformada per turons calcaris cap a ponent. L'autopista AP-7, la carretera N-2 i el nou traçat del tren d'alta velocitat, grosso modo, ressegueixen aquest límit. Al sud i a l'est de Figueres hi trobem el principal curs fluvial, el Manol, que és afluent de la Muga, el riu més important de la comarca, que baixa en direcció SE-E i travessa les infraestructures de comunicació al nord de Figueres, a l'alçada de Pont de Molins. A la zona de Figueres també hi trobem diverses rieres i recs que, d'una manera o altra, van a parar al Manol, tots en direcció aproximada oest-est. Tenim, doncs, a llevant, una plana agrícola prou rica, amb recs naturals i artificials, amb zones d'horta, que s'estén cap a mar. I a ponent, una garriga molt més seca i més pobra agrícolament. Tot plegat explica que trobem molts més masos a la plana que a la garriga, encara que la importància econòmica que aquesta darrera ha tingut amb olivers, vinya i com a zona de pedreres, ha estat gran.

Figueres sorgeix a l'època medieval en un punt estratègic, a prop d'una zona on ja hi havia hagut algun establiment romà. Sorgeix en un lloc proper a la confluència dels dos ramals de la Via Augusta, el que passava pel coll de Panissars (la Jonquera) i el que passava per la costa (coll de Banyuls), en el límit del comtat de Besalú amb el

comtat d'Empúries. Els darrers estudis històrics apunten que Figueres té un doble origen: d'una banda, un nucli fortificat al voltant d'un petit turó, que és el que ha esdevingut el cor de la ciutat actual; i, d'altra banda, un possible veïnat de masos, segurament al nord-est del nucli fortificat, en una zona amb abundància d'aigua. Com a element proper a Figueres que ha tingut influència en l'aspecte territorial i d'aprofitament del territori durant l'edat mitjana, cal esmentar la canònica de Vilabertran, situada a pocs quilòmetres al nord-est de Figueres. L'altre element que, ja en època moderna, ha tingut un paper de primer ordre en l'ocupació territorial al voltant de la ciutat és el castell de Sant Ferran, al nord de la ciutat, que ocupa el primer turó de certa importància que s'endinsa cap a la garriga, ja que al voltant de la fortalesa es van delimitar unes quantes franges on es limitaven les construccions, i fins i tot va fer enderrocar-ne algunes de les que ja hi havia. A més, cal no oblidar que tota aquesta zona nord entre la fortalesa i la ciutat va ser el lloc de diversos escenaris bèl·lics.

Al voltant de Figueres, que a poc a poc va esdevenir el centre d'una important comarca agrària, hi trobem una sèrie de pobles de caràcter agrícola fins que els canvis dels darrers cinquanta anys els han transformat, uns més, altres menys. En primer lloc, a l'oest de Figueres hi ha Vilafant, on s'han construït diverses zones residencials i de tallers enganxades a Figueres. En direcció sud, seguint el traçat de les infraestructures, hi trobem Santa Llogaia d'Àlguema, un petit poblet envoltat de grans àrees industrials, Vilamalla i el Far d'Empordà, també amb importants àrees industrials, tot i que no es mengen tant el poble. En direcció nord, hi trobem el barri d'Hostalets, de Llers, i Pont de Molins, també amb diverses àrees industrials. En direcció est, seguint la carretera de Roses, hi ha zones industrials, terciàries o residencials de Figueres que arriben a tocar de Vilatenim, poblet annexat a Figueres, i que continuen fins a la zona terciària de Vila-sacra, deixant lliure el nucli rural de Palol, pertanyent a Vilatenim.

4.2. Antecedents històrics. Figueres anterior a 1983

Prenem aquest any com a referència perquè és l'any que s'aprova el primer Pla general d'ordenació urbana de la democràcia. Resumint-ho molt, Figueres havia tingut un primer nucli fortificat al voltant de l'església parroquial de Sant Pere; un segon nucli fortificat al segle XIV que incloïa tot el que avui és el nucli antic, amb carrers tirats a cordill —recordem que Figueres és ciutat reial gràcies a Jaume I—; diversos ravals o primers eixamples ja al segle XVIII, seguint els principals camins —la ciutat va créixer durant la construcció del castell de Sant Ferran—; un pla d'eixample al segle XIX que incorporava el ferrocarril i l'estació, que ha donat lloc a tota la zona sud de la ciutat; un creixement organitzat a partir de barris diferenciats durant la sego-

na meitat del segle XX, una època de gran creixement i la nova carretera N-2. L'actual ronda de Salvador Dalí va ser un dels eixos estructurants d'aquests barris, a l'oest de la ciutat. Aquesta és la situació l'any 1979, any de les primeres eleccions municipals democràtiques. Què havia passat amb els masos propers a Figueres durant tot aquest temps? Com els havia integrat la ciutat que anava creixent?

Disposem de plànols de Figueres, publicats a l'*Atlas de les Ciutats de Girona*, des de mitjan segle XVIII. La construcció del castell de Sant Ferran fa que enginyers militars espanyols i francesos comencin a dibuixar plànols. Malauradament, els plànols, tant els del segle XVIII com els del XIX i els de la primera meitat del XX, se centren en la fortalesa i en la vila i els seus projectes d'eixample. No apareix gaire informació sobre els masos que hi havia al voltant. De tota manera, es pot apreciar que hi havia grans zones d'horta que envoltaven la vila per tota la zona de plana (nord, est i sud). També apareixen diverses construccions a la plana a l'entorn de la vila. Cal aprofundir més en l'anàlisi d'aquests plànols i la comparació amb la realitat actual. En aquests moments, podem apuntar algunes coses. En primer lloc, que en alguns plànols s'indiquen alguns masos o corrals aïllats, a prop del castell o que interfereixen amb les necessitats de fortificació i defensa en moments de conflicte, que han de ser enderrocats. En segon lloc, en alguns plànols d'eixample de la ciutat s'indiquen masos i altres construccions que s'han d'enderrocar perquè no s'avenen amb els nous carrers que s'han de traçar.

El cas és que dins de la ciutat actual no hi ha rastre d'antics masos que poguessin haver existit i haver quedat inclosos dins la trama urbana. És conegut el cas del molí d'en Xatart, a la zona de la Creu de la Mà, que va existir fins a mitjan segle XX i que amb el desplegament urbà d'aquella zona a partir de mitjan anys seixanta va desaparèixer completament. Només un exemple situat dins la zona urbana ha arribat fins avui: el Mas Torrent. Tot i que apareix sense cap nom que la identifiqui en els diversos plànols existents des del segle XVIII, podem intuir que es tracta de la construcció que, amb diversos canvis, ha anat subsistint fins avui. Això ha estat possible perquè el Mas Torrent es troba en una zona d'horts que ha estat una mena de "bossa" preservada al mig d'altres zones urbanitzades. Quan, fa pocs anys, es va plantejar la urbanització d'aquesta zona, la pressió social va permetre que el Pla parcial del sector el respectés. El cas del Mas Torrent respon a una manera de fer molt recent. A Figueres, es pot dir que la fortalesa a partir del segle XVIII i els eixamples dels segles XVIII i XIX van fer desaparèixer tot allò que trobaven en el camí. Ara no podem valorar si tenia interès arquitectònic o no, però és evident que en el moment oportú no es va considerar que tingués cap interès històric ni social. Al revés, s'imposava sempre la ciutat "moderna".

4.3. El Pla general d'ordenació urbana (PGOU) de 1983

Quan es va aprovar aquest PGOU, encara ara vigent, per la ciutat o l'entorn hi passaven les següents infraestructures:

- la via de ferrocarril convencional, construïda al segle XIX
- la carretera de Roses, construïda al segle XIX
- la carretera d'Olot
- la carretera N-2, l'actual ronda de Salvador Dalí, construïda durant el desenvolupisme
- l'autopista AP-7, construïda als anys setanta
- la variant de l'N-2, per l'est de la ciutat, construïda a finals de la dècada de 1970 o principis de la de 1980 —Figueres s'havia annexat Vilatenim junt amb el nucli de Palol el 1975. No existien polígons industrials com els entenem ara. Hi havia la zona de les Forques, a Vilafant, una zona mixta residencial i de tallers. També hi havia algunes indústries al llarg de l'N-2 al sud de la ciutat i al llarg de la carretera de Roses, i alguna altra indústria o element terciari aïllat aquí o allà, fins i tot en altres municipis, a més d'altres indústries o tallers situats dins la trama urbana de Figueres.
- El PGOU de 1983 és supramunicipal. Inclou també els següents municipis: Borrassà, Cabanes, el Far d'Empordà, Llers, Ordís, Pont de Molins, Santa Llogaia d'Alguema, Vilabertran, Vilafant, Vilamalla i Vilasacra, onze pobles de caràcter rural. El PGOU preveia noves àrees de creixement residencial i noves àrees industrials, generalment a les zones on ja hi havia indústries i al llarg de les principals vies de comunicació. També preveia una ronda urbana de circumval·lació de Figueres el traçat de la qual passava per zones encara no urbanitzades o poc consolidades. El PGOU no esmentava les possibles construccions rurals que estiguessin incloses en aquestes àrees. El PGOU també preveia que els ajuntaments havien de promoure l'aprovació de catàlegs o plans especials de protecció d'edificis, construccions, conjunts, paisatges, jardins o llocs d'interès artístic, històric, arqueològic, típic o tradicional (art. 10). El PGOU proposava un possible llistat d'elements que calia conservar o precatàleg (disposició transitòria segona) només per a Figueres, el qual no inclou cap masia. El PGOU també definia les zones de conservació a.5 (art. 40) per a les àrees amb edificacions i jardins d'interès artístic o històric que constituïssin elements importants per a la imatge urbana. En els pobles, només gaudeixen d'aquesta clau urbanística de conservació alguns pocs edificis en sòl urbà, generalment l'església o el castell. A l'últim, el PGOU preveia les zones de formacions rurals a.8 (art. 43), que si

bé no protegia els edificis directament, protegia les ordenacions urbanes rurals. Tenen aquesta clau urbanística els nuclis de Vilatenim, Palol, la Vall (Llers), el Far, Vilamalla i algunes àrees a Pont de Molins, Cabanes, Llers i Vila-sacra, sempre àrees amb cases de pagès o masos situats al sòl urbà, sovint a la zona perifèrica del sòl urbà.

4.4. El Pla general especial del centre històric i del catàleg d'edificis de 1989

Només Figueres ha aprovat un pla especial de protecció del patrimoni, el Pla especial de protecció del centre històric i del catàleg d'edificis. Aquest pla inclou el nucli històric de Figueres, un seguit de conjunts de carrers significatius de la ciutat i el detall element per element de tots els edificis que componen el conjunt i, a l'últim, 32 edificis catalogats de forma individual. Entre aquestes construccions, es troben el Mas Tutau i la seva filera de plàtans (núm. 27), el mas de Sant Pau de la Calçada, amb l'ermita romànica (núm. 28), el Mas Brugat de Palol (núm. 29) i la Casa Avinyó de Vilatenim (núm.30).

4.5. El planejament dels municipis de l'entorn de Figueres: Llers, Pont de Molins, Vila-Sacra, el Far d'Empordà, Vilamalla, Santa Llogaia d'Alguema, Vilafant

Aquests municipis van anar aprovant planejament municipal i, per tant, sortint, del PGOU de la zona de Figueres. Actualment tenen el següent planejament:

4.6. Els plans especials dels catàlegs de masies i cases rurals

Tot i que aquesta figura de planejament està prevista des de la Llei d'urbanisme de 2002 i que el Consell Comarcal de l'Alt Empordà col·labora amb els municipis en la redacció dels catàlegs, com es pot veure a la taula del punt anterior, només tres dels municipis d'aquest àmbit el tenen aprovat i un altre redactat. Figueres no l'ha redactat. Aquests masos inclouen tant les masies o molins construïts fins al segle XIX i XX com les cases rurals modernes de la segona meitat del segle XX, algunes de notable interès arquitectònic i altres sense. També alguns dels masos o cases de pagès tradicionals es pot considerar que tenen poc interès arquitectònic. Un cas entremig són les cases de finals del segle XIX o del segle XX que no responen ni a la imatge tradicional del mas ni a l'arquitectura contemporània. Es pot dir que aquests plans especials són una bona eina per tenir un llistat actualitzat de les construccions rurals. És la primera vegada que això s'aconsegueix. Ara bé, no acaben de discriminar entre les que mereixen ser protegides i les que no. I, més important, només consideren les construccions situades en el sòl no urbanitzable. S'ha de tenir en compte que molts d'aquests plans especials s'han redactat després

que els municipis ja hagin aprovat planejaments urbanístics municipals amb importants reserves de creixements residencials o industrials i després que ja s'hagin previst les reserves de traçats de les infraestructures. Tots els masos o cases de pagès situats en sòl urbanitzable, especialment si aquest és industrial, no queden ni documentats, ni molt menys se'n valora el possible interès patrimonial.

4.7. El planejament territorial. El Pla director territorial de l'empordà, el Pla territorial de les comarques gironines, el Pla director urbanístic del sistema urbà de Figueres

Del 2006 ençà s'ha aprovat tot aquest planejament territorial que regula tres qüestions. El sòl no urbanitzable de protecció especial o territorial, que no es pot convertir en sòl apte per urbanitzar. Els criteris de creixement dels nuclis urbans, de manera que el creixement s'ha de concentrar especialment a Figueres i Vilafant, es pot créixer moderadament en els nuclis principals de cada municipi i queda quasi restringit en els veïnats. I molt especialment, les reserves per a les noves infraestructures.

4.8. Propostes per al Pla d'ordenació urbanística municipal de Figueres (2013-2014)

Des de finals del 2013 s'està redactant el nou POUM de Figueres. De moment s'ha fet una anàlisi del municipi que inclou els possibles nous elements que s'han de protegir. Aquest cop augmenta el nombre de masos i cases rurals que es consideren.

4.9. Els masos el 1983 i els masos el 2014

D'acord amb els plànols de sistemes generals i règim del sòl del PGOU de 1983, al voltant de Figueres i als municipis propers, hi havia els masos següents¹:

¹ Inclou els masos, molins i cases anomenades "can..." o "horta d'en..." sempre que existeixi una edificació. No si només apareix un topònim com ara "camp del mas ..." sense l'edificació. També inclou masos encara que no hi consti el nom si els conec a partir de planejament més recent o del treball de camp. Inclou totes les construccions de Figueres i les de les àrees dels municipis propers afectades per creixements urbans o infraestructures, o bé, properes a Figueres.

Figueres. Zona urbana

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Situació 2014	Proposta POUM
Mas Torrent	SUP – b1s6		Equipament sense ús	Recull la declaració de BCIL n. 29

Gràcies a la pressió ciutadana, el sector es va ordenar tenint en compte el mas, que es va convertir en equipament. Actualment segueix sense ús i pendent de rehabilitació. Va ser declarat BCIL en haver-s'hi detectat elements que indiquen que és una de les construccions més antigues de Figueres, emmascarada per elements del segle XIX.

Figueres. Nord de la ciutat, entre la Muntanyeta i l'N-2a per un costat, i l'N-2

(circumval·lació) i la C-252 (carretera vella d'entre Vilabertran i Cabanes) per l'altre.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Situació 2014	Proposta POUM
Mas Roca (la Garriga)	SNU – d1			
Mas Balló? (la Garriga)	SNU – d1			
Mas de la Coma	SNU - d1		En ús	
Mas del Roser i Mas Brugués	SNU - d1		En ús	
Mas Pau	SNU - d1		En ús	
Mas Floreta	SUNP – cf 6		Abandonat	
Mas Empordanès	SNU - d1		En ús	
Can Carreter	SNU - d1		Abandonat	
Mas Font	SNU - d1		En ús	
Mas de Dalt (mas Gayolà)	SNU - d1		En ús	protecció BCIL n. 27
Mas de la Por	SNU - d1			
Can Biel	SNU - d1		En ús	
Casa de l'Horta d'en Pagès	SNU - d1			
Can Cruset ?	SUNP – cf 6			
Can Genís ?	SUNP – cf 6			

Llers. Entorn de l'AP-7, N-2a i N-2 (circumval·lació)

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Can Alai ?	SNU – d1			
Cals Frares	SU - a93		a	
Can Soler	SU - a93		a	
El Rec	SU - a92		a	
El Molí Nou	SNU – d1 ?	PE Masies n. 01	d1	A prop pedreres
Mas Molar	SNU – d1 ?	PE Masies n. 07	d1	
Mas la Pujada	SNU – d1	PE Masies n. 10	d1	A prop TGV
Cal Ros (Hostalets)		PE Masies n. 11	d1	

Can Cervera (Hostalets)		PE Masies n. 12	d1	
Ca la Roser (Hostalets)		PE Masies n. 13	d1	
La casa d'Hostalets (Hostalets)		PE Masies n. 14	d1	
La Mallorima	SNU – d1 ?	PEMasies n. A01	d1	A prop pedreres
Can Català (a prop Hostalets)	SNU – d1 ?	PEMasies n. A02	d1	
Vinya Gran		PEMasies n. A03	d2	
Can Colomer		PEMasies n. A04	d2	
Mas Roger	SNU – d2	PEMasies n. A05	d2	
La casa nova d'Hostalets (Hostalets)		PEMasies n. A10	d1	

A Llers hi ha zones de la Garriga destinades a activitats extractives que poden afectar alguns masos. També hi ha el veïnat d'Hostalets que queda just enmig de nusos de carreteres i en una zona on s'han instal·lat diverses indústries.

Pont de Molins. Entorn de l'AP-7, i l'N-2

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Can Ferriol			SUD -i 1	Enmig d'un polígon
Mas Gener		PE Masies A1	SNU - Pa	Zona AP-7
Mas d'en Sot		Catàleg n. 3 PE Masies A9	SNU - Pa	Polígon
Farinera Sant Lluís		Catàleg n. 5 PE Masies A10		Polígon
Casa Freda		PE Masies A12	SNU - Pa	Zona TGV
Can Diumenge		PE Masies A13	SNU - Pa	Zona N-2
B-2		B-2	SNU - Pa	
B-3		B-3	SNU - Pa	afectació viària
Caballo Blanco		B-4	SNU - Pa	
B-5		B-5	SNU - Pa	afectació viària
B-6		B-6	SNU - Pa	
B-7		B-7	SNU - Pa	
B-8		B-8	SNU - Pa	
B-9		B-9	SNU - Pa	

El municipi està afectat pel viaducte del TGV a l'oest, i per l'AP-7, l'N-2 i la previsió de l'A-2 a l'est. També a l'est hi ha previsió d'enormes polígons industrials.

Figueres. Nord-est de la ciutat, entre la C-252 (carretera vella de Vilabertran i Cabanes), l'N-2 (circumval·lació) i l'N-260 (carretera de Llança) i la línia de ferrocarril.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Situació 2014	Proposta POUM
Mas de les Moreres	SU a			
Mas Macau	SU a			

Mas Morell	SNU d2?			
Mas Clarós	SNU d2?			
Mas Puig	SNU d2?			

Figueres. Est de la ciutat, entre la línia de ferrocarril a França, el terme de Vila-sacra i la C-260 (carretera de Roses). L'N-2 (circumval·lació) travessa aquesta àrea.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Situació 2014	Proposta POUM
Mas Gassiot	SUP-b2 s9			
Ca l'Avinyó (Vilatenim)		catàleg		BCIL n. 32
casa de pagès (Vilatenim)				protecció BCIL n. 33
Horta de Passeres				
Mas Vermell				
Horta Vermella				
Horts de la Ribera				
Can Ponç				
Horta Floreta				
Horta Rosario				
Cal Fuster (Vilatenim sud)	SU a			
Cal Ferrer (Vilatenim sud)	SU a			
Can Masó	SU a			
(Vilatenim sud)				
Ca l'Alegrí (Vilatenim sud)	SU a			
Mas Subirós (Mas Brugat?) (Palol)		catàleg		BCIL n. 34
Mas Figueres - Can Botella (Palol) ?				

Vila-sacra. Entorn de la C-260 (carretera de Roses).

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Mas Bordas	SU - a			
Can Moner	SNU - d1			
Can Ferriol	SNU - d1			
Mas Piernau	SNU - d1			
Mas Picart	SU - a81			
Cal Masover Gros	SNU - d1			

Figueres. Est i sud de la ciutat, entre la C-260 (carretera de Roses), el Manol i Vilafant. L'N-2a travessa aquesta àrea. **El Far d'Empordà.** Entre la C-31 (direcció Verges) i l'N-2 (circumval·lació) i el Manol.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Can Xom Petit	SNU-d1	PE masies A01	SNU - d1 zona	afectació N-2
Mas Lluís	SNU-d1	PE masies A03	SNU - d2	afectació N-2
Mas Sans	SNU-d1	PE masies A05	SNU - d1	

Can Panera	SNU-d1	PE masies A07	SNU – d1	
Mas Argelers	SNU-d1	PE masies A08	SNU – d1	
Mas dels Avalls	SNU-d1	PE masies A10	SNU – d1	
Mas dels Avalls Gran	SNU-d1	PE masies A11	SNU – d1	
Mas Roger	SNU-d1?	PE masies A12	SNU – d2	
Mas Bosch	SNU-d1	PE masies A13	SNU – d1	
Mas Pep	SNU-d1	PE masies A15	SNU – d1	
Can Vidal	SNU-d1	PE masies A16	SNU – d1	
Can Vidal Petit	SNU-d1	PE masies A17	SNU – d1	
Mas Genís	SNU-d1	PE masies A18	SNU – d1	zona d'influència de carreteres
“copa 2”, La Bòbila?	SNU-d1	PE masies A19	SNU – d1	zona d'influència de carreteres
Mas de les Garses (Altem)	SNU-d1?	PE masies A20	SNU – d2	
Mas Canyet	SNU-d1?	PE masies A21	SNU – d2	
Molí de la Torre	SNU-d1	PE masies B01	SNU – d2	
Molí d'en Grau	SNU-d1	PE masies B02	SNU – d1	
Mas Roura ?	SNU-d1			
Mas Mollet ?	SNU-d1			
Can Crusques	SNU-d1			
Mas d'en Sala	SNU-d1			
L'Oliva				
Mas de la Rosaleda	SNU-d1	Afectat polígon		
Mas d'en Plaja	SNU-d1	Afectat polígon		
Mas Garriga	SNU-d1	Afectat polígon		
Mas de la Gruta	SNU-d1	Afectat polígon		

El Far és un municipi amb una gran reserva per a una zona logística.

Vilamalla. Entre autopista AP-7, N-2a i C-31 (direcció Verges). Travessen aquesta zona la línia del TAV, l'enllaç entre el ferrocarril convencional i el TAV i la MAT.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Mas de les Figueres	SNU-d1	PE Masies 04		
Mas d'en Cols	SUNP - cm 4			
Pont del Príncep	SUNP – cm 4 i cm 5			
Mas Pireta	SNU – d1			
Mas Costa	SNU – d1			
Mas del Mig	SUNP - cm 3	Afectat polígon		

Santa Llogaia d'Àlguema. Entre autopista AP-7 i N-2a. Travessen aquesta zona la línia del TAV, l'enllaç entre el ferrocarril convencional i el TAV i la MAT.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
El Molí	SNU-d1			
Pont del Príncep	SUNP – cs 3			

Vilafant. Entre autopista AP-7 i Figueres. Travessen aquesta zona l'N-260 (carretera d'Olot) i la línia del TAV i està previst que hi passi el perllongament de la C-31.

Mas	Classificació sòl 1983	Altres proteccions	Planejament 2014	Situació 2014
Mas Bonet	SNU-d1			
Mas Vermell	SNU-d1			
Mas Palol	SNU-d1			
Mas Ferriol	SUNP – cv 4			
Mas Fonso	SUNP – cf 4			
Mas Torras	SUNP – cv 4			
Can Tura	SUNP – cv 4			

5. Conclusions inicials

En aquesta primera anàlisi d'aquesta qüestió es poden assenyalar els aspectes següents:

- A Figueres no s'han conservat masos a l'interior de la trama urbana, a excepció del Mas Torrent, situat en una àrea d'horts que s'ha conservat fins fa poc.
- El 1983, quan es va redactar el PGOU, els masos no eren una qüestió que importés gaire. Molts no apareixen en els plànols. Quan es compara aquest document amb altres de posteriors apareixen canvis de nom inexplicats i dubtes entre utilitzar *mas* o *can*. No hi ha precisió en la toponímia.
- A Vilatenim, Palol i altres nuclis sí que es troben masos o cases dels segles XVII i XVIII però la gran majoria dels masos escampats per la plana són dels segles XIX i XX. Alguns amb notable interès arquitectònic i d'altres no. També hi ha moltes cases de la segona meitat del segle XX, moltes cases de pagès i ben interessants, que podrien constituir una versió contemporània del mas.
- Els plans especials de les masies han suposat una bona eina per conèixer què hi ha al sòl rústic però es constaten algunes mancances: només es cataloguen els masos i les cases que hi ha a l'SNU, no pas els que encara hi ha en sòls destinats a ser urbanitzats; tampoc no s'esmenten els masos que hi ha en les trames urbanes, dins dels nuclis o a les seves perifèries; són un instrument urbanístic que dotze anys després de la seva creació encara no està prou instaurat arreu (tres casos dels vuit analitzats).
- Els PE del patrimoni, com el de Figueres, l'únic que s'ha aprovat fins ara, o els precatàlegs o catàlegs que apareixen als PGOU o POUM solen ser molt minsos i recullen molt pocs masos.

- Des del 1983 s'han anat classificant polígons industrials sense importar què hi ha a dins. Tanmateix, podem veure diverses maneres de fer. El Mas Serra, en un dels polígons figuerencs, va ser enderrocat sense més als anys vuitanta. El Mas Garrida, situat al costat del mateix polígon va quedar allà, posat de qualsevol manera, “contra les naus industrials”. Can Coma de Dalt, a Sant Jaume de Llierca, s'ha enderrocat el 2014 amb polèmica. I Can Ferriol, a Pont de Molins, es preveu que es converteixi en equipament. Les infraestructures s'han fet passar sense enderrocar gairebé res però sí amb àmplies zones d'afectacions. I tant els polígons com, sobretot, les infraestructures s'han col·locat de qualsevol manera en el territori, i han deixat els masos molt mal col·locats. El veïnat del Pont del Príncep possiblement és l'exemple més paradigmàtic d'aquesta manera de fer.

Bibliografia

Webs

Web del Registre de Planejament Urbanístic de Catalunya

<<http://ptop.gencat.cat/rpucportal/inici/ca/index.html>>

Web del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

Web del Patrimoni Arquitectònic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Web de l'Ajuntament de Sant Jaume de Llierca

Web de l'Ajuntament de Figueres

Web de l'Ajuntament de Llers

Web de l'Ajuntament de Pont de Molins

Web de l'Ajuntament de Vila-sacra

Web de l'Ajuntament de El Far d'Empordà

Web de l'Ajuntament de Vilamalla

Web de l'Ajuntament de Santa Llogaia d'Àlguema

Web de l'Ajuntament de Vilafant

Diaris

El Punt Avui, 09.05.2014

El Punt Avui, 13.05.2014

El Punt Avui, 15.05.2014

Publicacions

Atles de les Ciutats de Girona, vol. 2.

Fotografies

Coberta: composició amb plànols del PGOU 1983 de Figueres